

La participació, element catalitzador dels processos educatius.

Maria Rosa Buixarrais

Esquema

1. Què s'entén per participació. Tipus de participació.
2. Les comunitats virtuals i les xarxes d'aprenentatge
3. L'aprenentatge col·laboratiu
4. Entorns Virtuals d'Aprenentatge: Espais de vivència valorativa.

1. Què s'entén per participació

El concepte **participació** reb diverses accepcions i significats. En política, participar pot significar des de l'acció simple de votar o exercir el dret a vot, fins a formes més complexes d'intervenció de la ciutadania en els assumptes públics. Així, en un sistema de democràcia representativa, si el percentatge dels que han anat a votar és alt, es diu que hi ha hagut un alt grau de participació.

En l'àmbit de l'educació si un/a professor/a diu que els seus alumnes han estat molt participatius potser vol dir que han respòs correctament a les seves preguntes o que han formulat moltes preguntes per quedar bé o fer-se notar. Aquest tipus de participació el podem trobar en metodologies més tradicionals.

Participar significa l'acte de fer presència, prendre decisions, estar informat d'alguna cosa, opinar, gestionar o executar, des d'estar simplement apuntat a quelcom, ser membre de, a implicar-se en quelcom de cos i ànima. O sigui, hi ha moltes formes, graus, nivells i àmbits de la participació.

Des d'aquesta perspectiva voldriem destacar la proposta de Trilla y Novella (2001), ells ens parlen de quatre tipus de participació: participació simple, participació consultiva, participació protectiva i metaparticipació.

La **participació simple** consisteix en prendre part en un procés o activitat com espectador o executant, sense que el subjecte hagi intervingut per res en la seva preparació ni en les decisions sobre el seu contingut i desenvolupament. Els individus es limiten bàsicament a seguir indicacions i respondre a estímuls. Aquest tipus de participació es mesura només en termes quantitativs. En aquell curs varen participar trenta alumnes.

La **participació consultiva** suposa un pas més enllà: escoltar la paraula dels subjectes. No són simples espectadors, executants o usuaris d'alguna cosa previa o externament decidida, sinó que se'ls demana la seva opinió sobre assumptes que de forma directa o indirecta els interesen. Se'ls anima a opinar, promoure o valorar i es faciliten canals per aquesta finalitat. Per exemple, si els hi passem un qüestionari d'avaluació als alumnes, un cop han realitzat un curs de postgrau.

En la **participació projectiva** el subjecte no és un simple usuari, sinó que fa quelcom més que opinar des de fora. Es tracta d'una participació més complexe. Es participa en les diverses fases del projecte o activitat: 1) en la pròpia definició, en la determinació del sentit i objectius, 2) en el seu disseny, planificació i preparació, i 3) en la gestió, execució i control del procés, i finalment en la seva valoració. El més important d'aquesta participació és que els subjectes consideren com a propi el projecte i que puguin intervenir en ell des de dins i no només com a destinataris o executors.

La **metaparticipació** consisteix en que els propis subjectes demanen, exigeixen o generen nous espais i mecanismes de participació. Apareix quan un individu o col·lectiu consideren que el reconeixement dels seus drets participatius no és el degut, o quan creuen que els canals establerts per a ella resulten insuficients e ineficaços. Es reclama el dret a prendre part en les decisions.

2. Les Comunitats Virtuals i les xarxes d'aprenentatge

Una forma de participació en xarxa que està tenint un important paper en l'educació és: la comunitat virtual. Les comunitats virtuals constitueixen noves formes, espais d'aprenentatge, acció, interacció i col·laboració.

La Comunitat Virtual és un grup d'usuaris que interactuen intensivament a través de la xarxa. Es porten a terme discussions públiques amb certa extensió i regularitat i es formen teixits humans de relacions personals.

Es necessita temps, moltes interaccions, de finalitats i experiències compartides, així com també d'una identitat de grup.

Són espais de co-construcció d'una nova cultura i, sovint, troben l'oportunitat d'escampar la seva cultura. A més suposen una forma d'aprendre formal i informal, a través de pràctiques metodològiques establertes o no.

Aprendre de la virtualitat implica aprendre a través d'interaccions i col·laboracions, on els subjectes no estan presents físicament, però que conjuntament dissenyen i construeixen l'espai virtual. Suposen una forma de promoure el sentit de comunitat.

Les comunitats virtuals poden ser sincròniques i asincròniques. Les sincròniques afavoreixen un treball en conjunt i, al mateix temps, els usuaris estan dispersos en diferents llocs. Les asincròniques afavoreixen un treball conjunt però en diferent temps, d'usuaris ubicats en llocs físics diferents.

Característiques de les comunitats virtuals :

- proveeixen d'una percepció sobre les activitats que desenvolupen
- unifiquen la comunicació a través de diversos canals
- sistemes multiusuaris, geogràficament dispersos
- els usuaris poden comunicar-se, col·laborar, interactuar de forma causal, informal o formal.
- Existeix la noció d'espai compartit

Les Xarxes d'Aprenentatge són comunitats virtuals d'aprenents que treballen junts, amb un propòsit d'aprenentatge definit, en un entorn de xarxa informàtica i de comunicacions.

Provoquen reaccions entusiastes en els aprenents, i tendeixen a millorar les vies tradicionals d'ensenyament-aprenentatge.

3 tipus de xarxes d'aprenentatge:

- 1) com a complement d'una classe, continguts específics de treball d'aula que estàn en xarxa i són utilitzats com a complement,
- 2) com entorn principal d'un curs, diferents cursos o tot un campus.
- 3) com a foro virtual per la comunicació de coneixements en xarxa, grups de discussió i intercanvi d'informació.

Les xarxes ofereixen a estudiants i alumnes l'accés a noves idees, perspectives, cultures i informació, afavoreixen la comunicació intercultural i la perspectiva global. Gràcies a les xarxes, el temps, el lloc i el ritme de l'educació es poden expandir i tornar-se més individual, mentre que es promouen la interacció amb els companys i la col·laboració.

En una recerca feta per Harasim i Yung al 1993, el 70% asseguraven que fer servir la xarxa havia canviat la seva perspectiva de l'educació.

- El paper del professor es converteix en l'ajudant o guia.
- Els estudiants es converteixen en participants actius. Les discussions es tornen més profundes i detallades.
- L'accés al material acadèmic s'amplia de forma significativa.
- Els alumnes es tornen més independents.
- L'accés al professorat es torna igualitari i directe.
- La interacció entre professors augmenta de forma significativa.
- L'educació es centra en l'estudiant. L'aprenentatge es porta a ritme de cadascú.
- Les oportunitats d'aprenentatge s'igualen per a tots els estudiants. La interacció de grup entre alumnes augmenta de forma significativa.
- La comunicació personal entre participants augmenta.
- L'ensenyament i l'aprenentatge es porten a terme en col·laboració.
- Augmenta la motivació.
- Hi ha més temps per reflexionar sobre les idees. Els estudiants poden explorar la xarxa. S'amplia l'intercanvi d'idees i reflexions. La classe es torna global.
- La jerarquia entre professor i alumne es trenca. Els professors es tornen alumnes i els alumnes professors.

Aspectes negatius:

- Fa falta més temps de preparació per part del professorat.
- Els alumnes han de fer un treball més continu, per tant requereixen de l'esforç, a fi de participar de forma activa i reflexiva.
- Per ser " presents " a la xarxa hi han de participar activament.
- Pot donar-se una sobrecàrrega d'informacions
- Es genera ansietat en relació al retard de les respostes en un entorn asincrònic, dificultats de connexió i navegació.
- Addicció a la xarxa

3. L'Aprenentatge Col·laboratiu

Quan parlem de col·laboració ens referim al fet que un grup de persones treballen juntes en una tasca. La col·laboració o cooperació és un procés social de construcció on cada individu apren més del que aprendria ell tot sol, degut a la interacció amb els altres membres del seu grup. Des d'aquesta perspectiva, el resultat d'un treball realitzat en un grup cooperatiu té un valor superior al que trindria la suma dels treballs individuals de cada membre del grup.

En un procés d'aprenentatge col·laboratiu són fonamentals la comunicació i la negociació així com la divisió de tasques entre els membres del grup.

Al dissenyar un curs en xarxa, el desafiament creatiu de l'instructor consisteix en redefinir el pla d'estudis a fi de dissenyar tantes activitats en col·laboració com sigui possible. Aquestes poden anar des de discussions i projectes on participi tot el grup-classe fins a parellas d'estudiants treballant conjuntament en una activitat d'aprenentatge.

Pels estudiants d'universitats de diferents països, les xarxes d'aprenentatge poden constituir la única oportunitat per unir-se en una comunitat d'aprenentatge.

Les xarxes d'aprenentatge ofereixen, doncs, la oportunitat d'un intercanvi fèrtil d'informació i idees en el que tots els estudiants poden participar de forma activa, aprendre els uns dels altres i del professor. El fet que els estudiants vegin les seves

contribucions proporciona als estudiants una forma motivació per fer un treball del que se sentin orgullosos.

En aquest tipus de xarxes és molt important la **figura del professor/a** (o tutor/a), qui planifica les activitats, per tant, ha de respectar el desenvolupament de les mateixes i oferir orientacions quan es necessiten ajustaments. El seu rol es converteix en un rol d'ajudant i observador, mantenint-se en un segon plà. L'èmfasi ha d'estar en el propi procés intel·lectual de l'alumne i en l'aprenentatge en col·laboració.

La tasca del professor/a també consisteix en crear un entorn càlid i acollidor que generi confiança i proporcionï direccions clares i estructures de recolçament.

La participació activa a banda d'estar promoguda per l'atmòsfera i disseny del curs, també s'ha demostrat que hi ha un seguit de tècniques que poden ser eficaces, com:

- 1) Crear una atmòsfera informal, càlida, de benvinguda i recolçament.
- 2) Deixar clara la participació que s'espera.
- 3) No impartir lliçons.
- 4) Sevir de model per a les despostes
- 5) Estimular als alumnes per a que responguin i es fecilitin entre ells.
- 6) Reafirmar positivament les contribucions a les discussions i reafirmar negativament el silenci.
- 7) Tancar la discussió amb una síntesi del tema.
- 8) Sol·licitar meta-comunicació.
- 9) Fer servir el telèfon, fax o correu electrònic per assegurar-se de que les activitats estàn ben coordinades.

4. Els Entorns Virtuals d'Aprenentatge: Espais de vivència valorativa

La gestió d'un entorn educatiu, com qualsevol altra activitat, no està exempta de càrrega valorativa i ètica.

Els entorns virtuals d'aprenentatge (EVA) han de donar respostes a les necessitats dels seus membres i han de respondre al context en què es troben, a les finalitats educatives, al currículum amb què treballen i, especialment, a les característiques i necessitats formatives de les persones que els integren (Duart, 2003).

Les institucions que vulguin educar per la xarxa hauran de posar molta cura en el sistema d'organització del seu EVA, ja que mitjançant l'estructura que configurin determinaran la forma en què s'esdevindràn, o no, situacions de vivència valorativa al seu interior. Per què l'EVA és l'espai per mitjà del qual es manifesten els valors de l'organització i és l'espai que ha de gestionar la institució per a mostrar de forma explícita el seu interès per la manifestació de determinats valors que es vulguin potenciar.

Maria Rosa Buixarrais, directora del Master organitzat conjuntament per la UB i la Organització d'Estats Iberoamericans

REFERENCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Duart, J.M. (2003). *Educar en valors als entorns virtuals d'aprenentatge: realitats i mites*. FUOC.

Harasim, L., i altres. (2000). *Redes de aprendizaje. Guía para la enseñanza y el aprendizaje en red*. Barcelona: Gedisa.

Martínez Sánchez, F. (comp) (2003). *Redes de comunicación en la enseñanza. Las nuevas perspectivas del trabajo cooperativo*. Barcelona: Paidós, Papeles de Comunicación, 39.

Noguera, E. La importancia de la interacció i la comunicació. L'aprenentatge cooperatiu i col·laboratiu. Tesis doctoral inédita. Universitat de Barcelona.

Sánchez, J. (2002). *Comunidades virtuales de Aprendizaje: Conceptos e ideas*. Artículo que sintetiza la conferencia inaugural: La Educación Superior y la Aplicación de las Tecnologías de la Información y la Comunicación, Hemeroteca Nacional Universitaria Carlos Lleras Restrepo, Bogotá.

Trilla, J. i Novella, A. (2001). Educación y participación social de la infancia. *Revista Iberoamericana de Educación*. nº26.

Zañartu, L.M. (2002). *Aprendizaje colaborativo: una nueva forma de diálogo interpersonal y la red*. Quaderns digitals, núm 27 (en línia)
<http://www.quadernsdigitals.net/articles/quadernsdigital/quaderns27/wcolaborativo.htm>